

References:

1. Chant, Sally Anne Daugherty. «An Exploratory Study of Mass-produced Fiction Books for Children to Identify Selected Social-Personal Values». Unpublished Ph.D. dissertation prepared for Michigan State University, 1971.
2. Koistinen-Harris Janice H. *Social Reform, Taste, and the Construction of Virtue in American Literature, 1870-1910*. Lewiston, NY: Mellen, 2002.
3. Korman, Gordon. *Jake, Reinvented*. New York: Hyperion, 2003.

Шуба Ю.В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького*

КОНЦЕПЦІЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ІСТОРІЇ В РОМАНАХ ДЖ. БАРНСА

Аналізуючи британську літературу другої половини ХХ століття, можна визначити п'ять концепцій репрезентації історії у творах письменників зазначеного періоду: концепція альтернативної історії (новий погляд на відомі історичні події, створення альтернативних біографій); ідея історичного кола; ідея множинності і дзеркальності історії; концепція історії як декорації, в рамках якої відбуваються події; концепція майбутнього в минулому. Такий розподіл є умовним, оскільки для британських митців другої половини ХХ століття притаманне поєднання різних елементів та експеримент з формою. При цьому спостерігаються часовий конгломерат в межах одного твору та розгортання нелінійної оповіді за типом ризоми.

Концепція альтернативної історії ставить питання про можливість об'єктивного погляду на події та ідеологічне заміщення фактів. Як результат, у романі спостерігається пародійне поєднання документальної прози, фактажу та вигадки, обігрування загальновідомих фактів і відкрита іронія, що натякає на інші можливі прочитання цих фактів. Концепція альтернативної історії притаманна більшості творів Джуліана Барнса, які репрезентують альтернативні варіанти подій минулих років, часто обираючи для відправної точки біографії відомих людей.

Уособлюючи загальний інтерес до сприйняття і трактування минулого, Джуліан Барнс змушують замислюватися над цим питанням і своїх героїв. Наприклад, оповідач «Папуги Флобера» (1984) Джеффри Брейтвейт, розмірковуючи над минулим, асоціює його з поросям. Його роздуми викладаються Дж. Барнсом як низка риторичних питань, а опис піймання поросяти постає метафорою намагання людей зафіксувати минуле, яке вкрите нашаруванням спогадів, ідеологій, подібно до жиру на поросяті: «How do we seize the past? Can we ever do so? When I was a medical student some pranksters at an end-of-term dance released into the hall a piglet which had been smeared with grease. It squirmed between legs, evaded capture, squealed a lot. People fell over trying to grasp it, and were made to look ridiculous in the process. The past often seems to behave like that piglet [3, с. 12-13]». Порівнюючи минуле і теперішнє, оповідач робить невтішний висновок: «Or is it just that the past seems to contain more local colour than the present?» [3, с. 14]». Ще один прояв тотального розчарування і нагадування того, що в теперішньому особливо нічого хорошого немає, та й оточує людину несправжнє, а лише підробки, невизначеність і розчарування. Ця ідея проходить червоною стрічкою скрізь роман, зв'язуючи його частини, і постійно підкреслюючи множинність існування того єдиного флоберівського папуги,

прототипу Лулу. Іронія ще й в тому, що навіть колір не може бути тим безперечним фактом, що визначає того самого папугу серед його двійників: «Well. You have to remember two things. One, Flaubert was an artist. He was a writer of the imagination. And he would alter a fact for the sake of a cadence; he was like that. Just because he borrowed a parrot, why should he describe it as it was? Why shouldn't he change the colours round if it sounded better? [3, с. 187]». Риторичні питання не тільки стають роздумами вголос, а й слугують виправданням дій самого Флобера.

Цікавим є і професія головного героя, на перший погляд нічим не пов'язаного з літературою. Барнс обрав лікаря на відпочинку, наділивши його прізвиськом реального письменника – Брейтвейт. Професія лікаря, зрада і смерть дружини та спогади про пані Боварі створюють алюзію на твір Флобера «Пані Боварі». Спочатку здається, що містер Брейтвейт намагається писати біографію французького письменника XIX століття Густава Флобера, а в результаті медичного огляду, на що з відвертою іронією натякає Барнс наприкінці роману: «It was time to pay farewell. Like a conscientious doctor, I made the rounds of Flaubert's three statues. What shape was he in? [3, с. 188]», розгортається історія хвороби сучасного суспільства, а сам письменник, що так і не відбувся, повернувшись до вихідної точки подорожі – Руану, розуміє, що він намагався, подібно героям «Імені троянди» У. Еко, знайти фікцію – флоберівського папугу Фелісите. Проста і наївна душа Брейтвейна викликає алюзію відомого твору Флобера.

Дж. Барнс називає свій твір «перевернутим догори дригом романом, в якому була інфраструктура художньої літератури і потужні елементи документального письма, інколи цілі розділи були нічим іншим, як розташованими фактами [7, с. 259]». Наприклад, другий розділ книги («Хронологія») пропонує три біографії Густава Флобера, де перший варіант говорить про тріумф Флобера, другий – про його невдачі, а третій складається з його власних висловлювань про життя і творчість, сповнених живописних порівнянь. Саме Хронологія III, на думку Дж. Барнса, «викликає Флобера до життя найкраще, та, що складається з його висловлювань типу «Я відчуваю себе старим камамбером, що поступово розплавлюється»», оскільки сам Флобер якось зазначив, що «порівняння та зіставлення повзали по ньому неначе жуки, і він завжди змушений був чавити їх [7, с. 260]». Варто погодитися з думкою Д. Затонського, що «в романі позахудожній матеріал нерідко видається «вигадливим мистецтвом», а фікція, навпаки, видає себе за найсправжнішу реальність. Навіть у романі історичному [2, с. 149]».

Незважаючи на чималу кількість біографічного фактажу (факти життя Флобера і його висловлювання), Дж. Барнс майстерно підкреслює ілюзорність реальності і безперечності фактів: в теперішньому світі не можна довіряти навіть власним очам, не те що чужим словам. Увесь світ, в якому живе людина, – це гіперреальність, створена з симулякрів, кожен з яких має право називатися реальністю, і історія не є тут винятком.

Ця ідея знайшла відображення і в романі «Історія світу в 10½ розділах» (1989), де Барнс, поєднавши різні знакові на його погляд події світової історії, показав її у перелицьованому, пародійному вигляді, запропонувавши своє пояснення проблем, на які не змогли відповісти вчені (наприклад, чим обумовлені прогалини в еволюційній таблиці Дарвіна). На думку Томаса Монтеррея, історична концепція письменника та його вибудовування романної структури відверто демонструють принцип теорії хаосу [6, с. 415]. Барнс формулює питання про співвідношення факту і вигадки та про необратимість минулого, паралельно експериментуючи з різними нарративними методами. Письменник навмисно змішує уявний і історичний матеріал, щоб підірвати

безперечні факти історичного знання, і, використовуючи медичний термін, перевизначає історію в розділі «Інтермедія» як «заспокоюючу фабулізацію (soothing fabulation) [4, с. 242]», тобто як вигадку, небувальщину. Свій вибір такої заміни поняття історії, Барнс аргументує наступним чином: «Фабулізація – це медичний термін для позначення того, що ви робите, коли велика частина мозку порушена внаслідок удару або алкоголізму, або ще чого-небудь. Людська пам'ять не може існувати без ілюзії повної історії. Так вона вигадує і переконає себе, що вигадка є такою ж правдивою і конкретною, як і те, що вона «дійсно» знає. Потім вона гармонійно поєднує реальне і повністю вигадане у правдоподібний наратив. Подібне відбувається і з історією [5, с. 64]». Роздумуючи над роллю дат у відтворенні історії, письменник декілька разів підкреслює, що «дати залякують» людину і «хочуть змусити її вірити у прогрес», але помилки минулого не попереджують помилок майбутнього, а «історія світу є лише відлунням голосів [4, с. 243]». Дж. Барнс піддає сумніву вислів Маркса щодо історії, надаючи їй статусу живої істоти, що переїла: «History repeats itself, the first time as tragedy, the second time as a farce? No, that's too grand, too considered a process. History just burps... [4, с. 241]», вважаючи, що таке потрактування занадто просте, і якщо історія була трагедією перший раз, то вона буде трагедією і вдруге. Та ж сама ситуація – з повторенням історії як фарсу, якщо вона первісно була фарсом [5, с. 67]. І оскільки теперішнє потрібно шукати в минулому і кожен має право на слово (відголосок сучасної демократії і гласності), британський митець повертається до історії Ноя та його ковчегу, викладеної незацікавленою стороною – личинками деревоточця, які попереджують, що кожний вид має свою версію історичних подій, і тварини мають свої «сентиментальні міфи». Загальна пародія починається з пародіювання перших кроків розвитку цивілізації – біблійного міфу.

Таким чином, Дж. Барнс уже на початку твору спростовує християнську концепцію історії як часу, що структурований послідовністю сакральних подій. Він іронізує над спробами обоження людської історії і заперечує позитивістську концепцію розумності, доцільності та прогресивності історії. Історичний процес у письменника, з одного боку, позбавлений сакрального сенсу, а з другого – є непередбачуваним і негарантованим людині у вигляді поступального розвитку [1, с. 177], що відповідає постмодерністській концепції нелінійного розвитку і відсутності центру.

Список використаних джерел:

1. Євченко О. В. Роман Дж. Барнса «Історія світу у 10½ розділах» у філософському контексті / О. В. Євченко // Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки. – Житомир: Житомирський державний університет ім. І. Франка, 2008. – Вип. 40. – С. 177–180.
2. Затонский Д. Роман и документ, или Двойное следствие информационного взрыва / Дмитрий Затонский // Художественные ориентиры XX века / Дмитрий Затонский. – М.: Советский писатель, 1988. – С. 136–170.
3. Barnes J. Flaubert's Parrot / Julian Barnes. – London: Picador, 1985. – 190 p.
4. Barnes J. The History of the world in 10½ chapters / Julian Barnes. – London: Picador, 1990. – 384 p.
5. Guignery V. History in question(s). An interview with Julian Barnes / Vanessa Guignery // Sources. – 2000. – Printemps, № 8. – P. 50–72.
6. Monterrey T. Julian Barnes's «Shipwreck» or Recycling Chaos into Art / Tomas Monterrey // CLIO. – 2004. – Vol. 33, № 4. – P. 415–418.
7. Terrien N. Julian Barnes in Conversation / Nicole Terrien // Cercles. – 2002. – № 4. – P. 254–269.